

Convorbiri **C**orespondență **P**ortrete

Mărturii
despre
Eminescu

Povestea unei vieți
spusă de contemporani

Selecție, note, cronologie
și prefață de
CĂTĂLIN CIOABĂ

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Cioabă
Coperta: Mihail Coșulețu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Elena Dornescu
DTP: Andreea Dobreci

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2013, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Mărturii despre Eminescu: povestea unei vieți spusă de contemporani /
ed., pref.: Cătălin Cioabă. – București: Humanitas, 2013
Bibliogr.
ISBN 978-973-50-4051-2
I. Cioabă, Cătălin (ed., pref.)
821.135.1.09 Eminescu, M.
929 Eminescu, M.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Au fost făcute toate eforturile pentru a-i identifica și contacta pe toți deținătorii drepturilor de reproducere a textelor din această carte. Nu am reușit de fiecare dată, dar, dacă suntem contactați în acest sens, nu vom ezita să clarificăm orice inexactitate și să reparăm orice omisiune.

Nota editorului

Textele antologate au fost transcrise atât din revistele sau volumele în care au apărut pentru prima oară, cât și din ediții critice sau antologii ale amintirilor despre Eminescu. În bibliografie am indicat de fiecare dată locul primei apariții sau al publicării consacrate, precizând sursa de unde am transcris. La antologii s-a făcut referire prescurtată, cu ajutorul unei liste de sigle.

Cu privire la selecție, sunt de precizat două lucruri: au fost incluse atât texte integrale, atunci când erau dedicate exclusiv evocării lui Eminescu, cât și fragmente de text din scrieri în care amintirile despre poet apar doar ocazional. Prin urmare, selecția s-a operat nu numai la nivelul alegerii textelor, ci și în interiorul lor. Pentru a semnala caracterul fragmentar, am marcat de fiecare dată locurile excluse cu „[...]”.

Notele de subsol marcate cu numere (1, 2, 3...) aparțin autorilor textelor sau editorilor lor (iar atunci apare precizarea „n. ed.”). Notele care îmi aparțin sunt marcate cu asterisc.

Am păstrat formele arhaice ale cuvintelor în textele selectate, din considerentul că ele oglindesc varietatea stilistică a mărturiilor și redau culoarea epocii. Îndreptările, unificările sau actualizările s-au făcut, tacit, doar acolo unde forma veche este neinteligibilă sau stridentă pentru cititorul contemporan. Ortografia numelor proprii cunoaște de asemenea variații, care, în unele cazuri speciale, au fost de asemenea păstrate (de exemplu: „Henrieta/Harieta/Henrietta”, „Micle/Miclea”).

Datorez calde mulțumiri celor care, direct sau indirect, m-au ajutat în munca de documentare: d-nei Elsa Lüder (Universitatea din Freiburg), d-nei Elena Bondor (Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu“ Iași), d-nei Ligia Caranfil (Biblioteca Academiei), d-lui George Arhip (Muzeul Județean Botoșani).

C.C.

Mărturii
despre
Eminescu

I
COPILĂRIA
ȘI
PEREGRINĂRILE TINEREȚII

IOAN COTTA

[*Călătoria spre Blaj*]

[...] Mi-aduc aminte că în anul 1866, luna iulie, ca primit la teologia morală, dimpreună cu patriotul Toader Cojocariu – om de o mărime extraordinară – am plecat cu trăsura pe Mureș în jos, către Blaj. Trecând prin Reghin, apoi prin Petelia, Gurghiu și celelalte, am ajuns în Mureș-Odorhei, unde am tras la otelul Calul alb. Îmbrăcați fiind în costum național, oricine cunoștea că suntem fiii Carpaților și Români.

Pe când stam la masă, intră în odaia noastră un tânăr negricios și se recomandă „Eminescu“, student din Cernăuți. Ocupând loc la masa noastră îndată mare, începe a-și povesti ce a avut a îndura în disperata lui călătorie, condus de dorul fierbinte de a putea vedea Blajul, după cum zise, „de unde a răsărit soarele românismului“. – După ce am folosit câte un păhar de vin, îndată scoase un notes și, cu o profundă seriozitate, însemna în dânsul. Ne-a povestit toată călătoria sa din Cernăuți până în Mureș-Oșorhei; mi-am uitat că pe unde și-a făcut călătoria până acolo, dar prin Bicz el n-a fost.

Invitându-l în trăsură, i-am promis că-l voi prevedea cu de ale mâncării etc. Mulțumindu-mi, a ocupat loc în trăsură – asemenea și noi – am continuat călătoria spre Blaj. Din Odorhei am trecut dealul către Târnava mică prin Dici-Sân-Mărtin*, către Blaj.

În tot decursul călătoriei tânărul a vorbit foarte puțin, fără mereu își îmbogăția notes-ul cu însemnări. În Sân-Mărtin iarăși am stat împreună la masă; aici l-am întrebat că ce scrie? Ne-a răspuns: „Domnilor, eu sunt poet și vreau să-mi adun material.“ La auzul acestora, ne-am interesat mai mult de tânăr,

* Diciosânmartin (Târnăveni).

I-am privit mai de aproape și mi-aduc bine aminte de costumul ce-l purta. Pe cap purta pălărie slăbuță, pantaloni, vestă neagră, slăbuțe, un căput mai scurt de vară și altul ceva mai lung de toamnă; amândouă negre și slabe. La întrebarea „Fumați, domnule Eminescu?“, ne-a răspuns: „Aș fuma, dar nu dispun de parale.“ I-am scos un floren, pentru care mi-a mulțămît de mai multe ori.

Continuând călătoria, am ajuns în vârful „Hulii“ (lângă Blaj). Într-o mână ținându-și notes-ul, cu cealaltă și-a luat pălăria jos, strigând: „Te salut din inimă, Romă-mică. Îți mulțumesc, Dumnezeuule, că m-ai ajutat să o pot vedea.“

Am tras la Bugner Vasile, de unde după masă dânsul s-a dus pe la seminar, pe la gimnaziu, și nu s-a mai întors până seara.

Tânărul Eminescu a stat în Blaj, după cum mi-aduc aminte, aproape una săptămână*; în tot timpul acesta eu l-am prevăzut cu mâncare; în urmă și-a luat adio de la mine, sărutându-mi mâna. Unde și încotro s-a dus, nu știu; mi-a promis că-mi va scrie, atât mie, cât și fratelui Cojocariu. Și într-adevăr că în anul 1879 am și primit, atât eu, cât și Cojocariu, epistolă, însă regret că epistola s-a pierdut încă de atunci, iar despre conținutul epistolei încă nu-mi aduc aminte. Toader Cojocariu a murit încă înainte de asta cu 20 de ani.

Eminescu pe timpul acela avea etate de 17-18 ani, după a mea părere. Era un tânăr de o construcție solidă, gras, tare, negricios, tuns, iar în frunte avea păr bucliu, pe care mereu și-l netezea; ochi ageri și ținută serioasă.

Aceste date, după cea mai bună a mea știință și cunoștință, vi le comunic. [...]

Bicaz, la 16 mai 1902

* Informația e desigur eronată, lucru care reiese din confruntarea cu celelalte mărturii ale seminaristilor din Blaj.

IACOB ONEA

Eminescu în Blaj

[...] Cu câteva zile înainte de prima septembrie 1867, Eminescu venise de la un gimnaziu din Bucovina la Blaj, ca să se înscrie la gimnaziul de acolo, pe a V-a clasă. Era stipendiat și-și primea ratele de stipendiu în galbeni. Fiind el lipsit și neavând cvartir – superiorii seminarului teologic i-au conces să locuiască în odaia amintită (a credențerilor), în care locuiam eu cu Ioan Goron și Gregoriu Dragoș*. În odaia aceasta a locuit Eminescu cu noi, *vreo trei săptămâni*. După trei săptămâni, fără a-și lua adio de la noi, ne-am pomenit că Eminescu nu mai este în Blaj, fără a putea afla unde s-a dus.

Cauza părăsirii Blajului – după cum povesteau studenții de pe timpul acela – a fost următoarea: Eminescu *avea să depună examen din limba elină*. Profesorul de elină Alimpiu Blajan, închizând pe Eminescu singur într-o odaie a unei clase de la gimnaziu, i-a dat lucrarea scripturistică, apoi s-a depărtat. După un timp, s-a reîntors și, deschizând ușa clasei, *a aflat pe Eminescu plângând*, din cauză că nu-și putea face pensul scripturistic. Eminescu, dezgustat de nereușita cu pensul, era mai mult melancolic. Dezgustat apoi, poate, și de purtarea dură a respectivului profesor, în odaia noastră n-a mai venit. [...]

Locuind și dormind poetul într-o odaie cu mine, I. Goron și G. Dragoș, mai am în memorie despre el următoarele: mânăcare căpăta din fărâmiturile și zama ce rămânea de la masa teologilor. I se stricaseră ghetele și umbla mai cu picioarele desculțe. Unui teolog i se făcu milă de el și îi dăruî o păreche de ghetete mai bune ca ale lui. Purta păr mare negru, cam ca al preoților orientali, dar în partea dinapoi retezat.

* Cf. *infra*, p. 79, mărturia lui Grigorie Dragoș, în N. Petra-Petrescu, *O poezie inedită a lui Eminescu*.

Vestminte avea pantaloni și jiletcă de culoare sură și roc* negru. De multe ori se culca noaptea îmbrăcat, deși în chilie nu era frig. Când se scula dimineața din pat, părul lui cel frumos negru, precum și rocul îi erau împestrițați cu fulgi de pene. Dar aceasta nu-l neliniștea, pentru că, deși în odaie era perie de vestminte, nu o folosea spre a se curăți, ci da numai de câteva ori cu palma mâinii peste roc, și așa unii fulgi rămâneau toată ziua pe roc și în păr. Spălarea pe față îi era simplă. Se spăla numai cu o mână. Da de 2-3 ori pe față cu puțină apă și era gata. La pieptănat de cele mai multe ori nu folosea peptenul, ci își făcea pepten din degetele ambelor mâini. Degetele le înfîgea în părul său cel mare și cu ajutorul lor îl da îndărăt. După aceea ieșea din odăița seminarului în piață, în frontul edificiului seminarului. Acolo se aflau precupețe cari vindeau struguri. Eminescu de obicei cumpăra struguri, îi punea în pălărie, apoi, ținând pălăria cu brațul stâng și un strugure în mâna dreaptă, pășea încet prin piața Blajului mâncând din strugure. Aceasta o făcea mai în toată ziua. La locuință venea aproape numai când îl răznea foamea. Mai toată ziua o petrecea în afară de locuință. Îi plăcea mult singurătatea și era mai mult melancolic. Pe cât însă de o parte era melancolie, pe atât de altă parte era în unele cazuri de vehement și sigur în manifestarea însușirilor lui spirituale. De multe ori îl aflam în odaie discutând din istorie cu dl Ioan Goron – atunci student în clasa a VII-a liceală –, iar Eminescu, absolvent numai de a patra clasă. Eminescu *discuta cu mare înfocare și siguranță*, și de cele mai multe ori în discută dl Goron rămânea învins, deși era student eminent. [...]

* Haină sau palton scurt, care se poartă mai ales la țară.

ALEXANDRU UILĂCANU

[„*Cu ochi mari scânteietori*“]

[...] Îmi aduc foarte bine aminte de el, cu toate că eu eram într-a VIII-a clasă – cu mult mai sus în ierarhia studentească decât el. Parcă-l văd și acum înaintea mea. Bine făcut, voinic, în asemănare cu mine, cu fața arămie, părliță de soare, cu ochi mari scânteietori, cu părul negru lung, rețezat – însă neîngrijit, pentru că bătea a roșu, semn de mizerie; dar mai mult nu-ți pot spune. Un singur lucru mi-a rămas în minte, ca o impresie mai adâncă: e reflexiunea ce-mi făceam ori de câte ori petreceam mai mult în societatea lui. Îmi ziceam în gândul meu adese și cu o oarecare indignare: cum se poate de băiețandru l acesta, care n-a umblat la școală, n-a absolvit decât câteva clase, știe totuși atâtea lucruri, știe multe, ca și noi, și multe mai bine decât noi? Cum se poate că el, care n-a învățat încă poetica, e în stare să facă poezii, și noi, care știam atâtea reguli și cunoșteam toate genurile poetice, nu eram în stare să alcătuim două versuri? [...]

 PETRU UILĂCANU
[„*Avea față surâzătoare*“]

[...] Încât mi-aduc aminte, Eminescu a venit la Blaj în primăvara anului 1866, când eu eram student de a V-a clasă gimnazială. A venit prin Bicz cu moralității* de acolo Ioan Cotta și Teodor Cojocariu, și încă cu trăsura. Au descins toți

* Denumire pentru elevii seminarului teologic din Blaj, secția teologie morală.

trei la baciul Bugneriu Văsălica (vlădicul), unde eram în cvartir și eu cu frații mei.

El a venit cu scopul ca să depună examen privat de pe clasa a IV-a gimn. și să treacă din a III-a pe a V-a, încă nu fu admis.

Era îmbrăcat în pantaloni negri și Kaiserroc* și, dacă-mi aduc bine aminte, avea pe cap căciulă. Era de statură mijlocie, avea față surâzătoare, ochi negri scânteietori, sprincene groase și păr negru, des; era om frumos și simpatic, nu vorbea multe și era mai mult serios. Cvatir stabil nu avea, însă cvatirul principal îi era la baciul Bugneru, unde eram în cvartir și eu; mai mult mă întrețineam cu dânsul.

Îi plăcea să vorbească cu predilecțiune despre poezii mari ai României, pre când eu îi aduceam înainte pe Mureșanu. Odată i-am citat una strofă din acesta, la ce mi-a reflectat: „Lasă frate, nu mai sta înainte cu Mureșanul vostru, căci el nici a fost poet, ci un simplu versificator; Alecsandri este poet adevărat.“ De multe ori și cu multă gravitate îmi recita poezii întregi din Alecsandri. Pare că și acum îl aud, cum și cu ce intonare recita din una poezie a acestuia cuvintele: „Andrii popa cel vestit“.

De rândul traiului o ducea rău, fiind sărac. Mânca când căpăta; de multe ori, când mergeam la școală, îl vedeam printre cofărițe cumpărându-și poame și umbla scoțând și mâncând câte una din buzunarele Kaiserrocului său.

Îi plăcea a citi și, neavând cvatir stabil, unde înnopta, dormea.

Când s-a depărtat din Blaj? Nu știu, pentru că odată numai a dispărut fără veste. Nu m-am mai întâlnit apoi cu dânsul până în 1869, când, trimis fiind la Viena, să studiez teologia, îl întâlnesc acolo și, întrebându-l cu ce se ocupă, mi-a răspuns că studiază „Estetica“.

* Variantă a cuvântului german *Kaiserrock*, „veston“.

Era un mare adorator al lui Aron Pumnul, care îl ajutase când studia în Cernăuți. Mai multe despre el acum nu-mi vin în minte. [...]

Reghin, la 10 ianuarie 1902

NICOLAE PETRA-PETRESCU

[„*A venit un student din Cernăuți*“]

[...] Eu studiam în Blaj pe când a fost Eminescu acolo și-mi aduceam foarte bine aminte despre el, dar, ca să fiu mai sigur, am întrebat și pe alți conșcolari ai mei, ca să văd ce-și aduc și ei aminte de pe atunci.

Răspunsurile primite au confirmat, se-nțelege, cele ce știam eu. [...]

Eminescu, după câte îmi aduc eu aminte, a sosit la Blaj în primăvara anului 1866. Eu terminam atunci clasa a V-a gimnazială și eram numai cu un an și ceva mai mare ca Eminescu.

„A venit un student din Cernăuți“, ziceau studenții, „care a studiat 3 clase gimnaziale și pe urmă a stat în Cernăuți doi ani de zile și a citit întreaga bibliotecă a gimnaziului“.

Se vorbea că vrea să studieze și să depună examen pe două clase gimnaziale.

L-am și văzut cu manuale de fizică și matematică. Studiile acestea zicea el că îi sunt grele și nu se putea împăca cu ele.

Acum patru ani, cercetând Blajul, am căutat cu bătrânul profesor I. German toate procesele verbale ale corpului profesoral și toate protocoalele de înscriere ale școlarilor de pe timpul acela și am constatat că Eminescu n-a înaintat nici o petiție către corpul profesoral ca să-l admită ca student extraordinar și nici nu s-a înscris ca ordinar pe nici o clasă.

Ce făcea Eminescu în Blaj

Cetea cu ziua de cap tot ce-i venea în mână indiferent: carte de școală, știință, literatură... cu un cuvânt, tot. Gândeai că vrea să înghită toată știința din lume. Eu însumi îi dădeam cărți din biblioteca d-lui preposit*, pe atunci profesor I.M. Moldovan.

Noaptea, peste vară, dormea de multe ori sub streășina mănăstirii și pe câmp, afară de Blaj, lângă lacul numit Chereteu.

În cvartir ședea la o văduvă Mănfoaie din strada otelului Național, unde găzduisem și eu anul dintâi, când am mers la Blaj.

Studenții vorbeau că Eminescu mănâncă multă pâine și poame, cu deosebire prune.

Odată se vorbea că i-ar fi sosit de la părinți 5 galbeni, că și-ar fi cumpărat un sac de grâu, pe care l-a dus la moară, l-a măcinat și a lăsat să-i facă un cuptor întreg de pâne.

În Blaj a publicat în *Familia* câteva poezii și traducea *Lanțul de aur*, lucru care ne impunea studenților.

În general, îl țineam de băiat cetit și ne prindeam de multe ori la dispută cu el din literatură și altele. O singură dată nu l-am văzut mânios ori iritat în disputele noastre, cu toate că, de multe ori, numai iacă așa din pedanterie, susțineam câte o absurditate, ca să-l necăjim. El totdeauna rămânea domol și zâmbea ca și când ar fi vrut să zică: „Ce știți voi...”

În literatura românească era pretutindenea acasă. Poeții îi avea în degete și-i caracteriza pe fiecare.

O poezie inedită a lui Eminescu

Grigorie Dragoș, un conșcolar al meu, care era cel mai vârstnic din clasă și mai copt la minte, din care cauză îl numeam și filosoful, îmi scrie o epistolă foarte interesantă relativ la Eminescu. Pentru caracteristica ei o reproduc întregă aici.

* Preot cu atribuții administrative.

„Iubite frate N.

Văzând că te interesezi de soarta lui Eminescu din trecut și eu nefiind în stare a-ți da ceva informațiuni mai detaliate despre soarta lui din acele timpuri, am aflat de bine ca să amân răspunsul, cu scop ca să convin cu unul și cu altul din acest ținut, care au studiat la Blaj pe timpul nostru. [...]

Cunoștința mai de aproape cu dânsul am făcut înainte de a părăsi Blajul cu vreo 4-5 săptămâni. Așadar, în perioada ultimă pot să-ți scriu ceva despre dânsul. Eminescu era un june compact, față brunetă, ochi negri, păr mare, retezat, ce trăgea în negru, voce groasă, bărbătească. Om închis de la natură. Umbla mai mult tot singur... Semnele deserațiunii se arătau în față, în umblat, în vorbă, în ordinea vestmintelor de pe dânsul etc. Îmbrăcămintea lui consta din un roc negru, pantaloni negri, papuci, pălărie neagră, dar toate acestea trecute... de vechi... pline de pulbere și de toate necurățeniile. Umbla nespălat... negreblat... cum se zice. Era foarte indiferent cum îi stă părul, cum îi stau vestmintele pe dânsul... pline de scame... Pe scurt, era om excentric. Avea apariția unui om vagabond, și pare-mi-se așa îl ținea și corpul profesoral din Blaj, cu atât mai vârtos că el avea mare antipatie față de studiile gimnaziale cari recereau exactitate și încordare mare. De aici a urmat că în Blaj nu a făcut nici o ispravă. M-am scaldat mult cu dânsul și acolo în apă îl și lăsam.

Mânca multe poame, dar le mânca de foame. Flămânzea cu ziua de cap. Nu era mirare că era așa desperat. Îmi spunea că are niște frați, cari îl mai ajută cu câte ceva. Din compătimire mi-am fost pus ochiul pe el și-l mai îmbucătoream cu câte ceva, că, după cum știți, eram credinciar* la masa profesorilor, și, când îmi mai rămânea câte ceva, îi dam. Mi se rupea inima de milă, unde-l vedeam cum umblă de destrămat și flămând

* Servitor la masă.

în periodul ultim, că mai înainte nu știu pe unde a stat și cum a trăit. „Nu ți-a mai rămas ceva?“ îmi zicea sărmanul cu o față palidă, plină de compătimit. Mai bine de o lună l-am ocrotit pe la mine. Venea seara, cina și urca în podul grajdului de la seminar și acolo se culca încălțat, îmbrăcat... se scula târziu plin de gozuri* etc. Cum se scula, mergea de nu-l mai vedeam cu ochii, până-l rupea foamea. Și, de a scris ceva revoltător, nu e mirare. Nu știa sărmanul că ce bine mi-ar putea face în semn de recunoștință. Pentru ultima oară când a venit la mine l-am văzut plângând. Ce-a avut, ce n-a avut, nu știu, destul că în semn de recunoștință mi-a donat toată averea sa, care a constat din *Lehrbuch der Poetik für höhere Unterrichtsanstalten, wie auch zum Privatgebrauche*** von Dr. Friederick Beck, München 1862.

Cufundat în cugete, se pune la masă, apucă o pană și pe foaia albă din această carte scrie următoarele:

Spre suvenire fratelui Gregoriu Dragoșiu

M.G. Eminescu din Ipotești

Apoi, devenind din ce în ce mai profund, pe pagina a doua, scandând pe degete, continuă:

Dacă vre-odată în lunga-ți cale,
Te-i simți, frate, nenorocit,
Pieptul în chinuri, inima-n jale,
Viața-ți de lacrimi o tristă vale,
Ochiu-ți în plângeri de dor răpit.

* Resturi, scaie.

** „Manual de poetică pentru școli superioare, ca și pentru uz privat“ (germ.)

Când fără soarte, fără de nume,
Te-i vedea singur, desprețuit,
Un singur suflet nu-i avea-n lume,
Luptând cu-a vieții valuri în spume,
Un suflet care te-ar fi iubit.

Când fug amicii de lângă tine,
Când plângi de soarte-i trist părăsit...
Gândește atunci și tu la mine,
Nici eu în lume n-o duc mai bine,
Și eu sunt, frate, nenorocit!

M.G. Eminescu

Mai târziu, am scris amicului Dragoș să-mi trimită poetica în care a fost scrisă poezia aceasta. Aveam de gând să o fotografiez.

Întâmplarea neîndurată a vrut să nu mi se îndeplinească dorința. Pachetul pregătit să mi se expedieze a dispărut și nu s-a găsit până în ziua de astăzi.

[...]*

După plecarea lui Eminescu din Blaj am mai convenit cu el o dată. În octombrie 1874, trecând prin București la Cernăuți, l-am cercetat în redacția *Timpului*.

Câtă diferență între timpul de student și acum! L-am găsit zdravăn, voinic și de înfățișare simpatcă. [...]

* În acest loc era inserată scrisoarea altui „conșcolar“, Nicolae Denșianu, către autor, datată București, 7 februarie 1892 și publicată în volumul de față ca text separat, în continuare.

NICOLAE DENSUȘIANU

[„*Din Familia ne cunoșteam amândoi*“]

[...] Eram jurist, sau, folosindu-mă de galicismul din Țara Românească, eram student în drept la facultatea din Sibiu în anii 1865–1870.

Într-o zi de toamnă, anul nu-mi pot aduce bine aminte, pe când treceam pe strada măcelarilor, mă întâmpină din jos de poștă un tânăr de la institutul teologic-pedagogic de acolo și-mi prezentă pe un alt om tânăr, cu fața negricioasă, cu ochii mari deschiși, cu un zâmbet pe buze și îmi spune că este Eminescu, care anume mă caută pe mine. Până aici, între mine și Eminescu nu existase nici o cunoștință personală.

Dânsul publica pe timpul acela în *Familia* d-lui Vulcan primele sale încercări poetice, și eu, care eram pe timpul acela un tânăr începător în cariera cea grea și foarte grea a literaturii noastre, făceam din când în când exerciții de versuri prin *Familia* d-lui Vulcan.

Așa că din *Familia* ne cunoșteam amândoi, noi, care în același timp alergam cu tot zelul tinereții după favorurile muzelor. Eu citeam cu deosebită atențiune versurile sale și mărturisesc că-mi plăceau. Erau niște simple fantezii drăgălașe și ușoare, mai mult orientale decât românești, îmbrăcate în o limbă moale, aproape efeminată. Vorbesc de primele sale încercări.

Acum vă puteți închipui bucuria ce o simțeam când văzui înaintea mea pe acest tânăr scriitor îmbrăcat într-un costum cu totul singular. O spun, nu în dezonoarea acestui om, ci pentru cunoașterea crudei sale sorti, că, în adevăratul înțeles al cuvântului, curgeau zdrențele de pe el. Abia se mai vedea pe la gât un mic rest de cămașă neagră, iar pieptul de sus și până jos era gol și cu mare necaz cerca bietul om să-și acopere pielea cu o jachetă ruptă, în toate părțile zdrențuită de la mâneci până

la coate, și cu niște simpli pantaloni zdrențuiți din sus și zdrențuiți din jos.

Era într-o adevărată dureroasă înfățișare externă a acestui tânăr și atunci am zis în mine: cumplită mizerie a trebuit să sufere omul acesta în viața lui, încă atât de fragedă. Și cu toate că el se afla în costumul celei mai crude suferințe, îți zâmbea întruna, cu atâta mulțumire, ca și când întreaga lume ar fi fost a lui.

L-am dus numaidecât la mine acasă, i-am dat cămașă, cravată, vestă, jachetă, ghete, așa că din vechiul costum nu-i mai rămăsese nimic. Eminescu bani sau mijloace pentru a putea studia nu avea. Și de unde să aibă sârmanul, el, pe care soarta îl aruncase în lume încă de mic copil. După moartea lui Pumnul (1866), sub a cărui protecțiune începuse studiile în Cernăuți și pentru care bărbat dânsul avuse o sfântă venerație, în toată viața sa, Eminescu a plecat să-și continue studiile la Blaj, în Transilvania. Cât timp va fi stat aici, nu pot ști, dar din Blaj a plecat apoi la Sibiu, ca din Sibiu să treacă în Țara Românească. În Sibiu a stat la mine în casă vreo trei zile și, spunându-mi că nu are pasport, mă ruga ca să fac tot posibilul ca el să poată trece peste frontieră.

Pe timpul acela, trăia în Rășinari un amic bun al juriștilor din Sibiu și pe care cred că d-ta îl vei fi cunoscut de asemenea, acesta era popa Bratu, care a lăsat plăcute suveniruri la toți colegii mei. Puțini juriști vor fi fost în Sibiu care în zilele de sărbători să nu fi cercetat casa acestui bun român* și de la care numai după trei, patru zile se poate întoarce. I-am dat lui Eminescu o scrisoare de recomandare către părintele Bratu, rugându-l să-i deie pe cineva din poporeniile săi, care să-l treacă pe potecile rășinărenilor în Țara Românească. Și așa a plecat Eminescu de la mine.

Trebuie să amintesc aici că, Eminescu încă de copil aflându-se sub protecția și direcția lui Pumnul, se vede că caracterul

* Bunic al lui Octavian Goga.

cel bun și blând al acestui om influențase așa de mult asupra lui, încât el chiar și în România petrecea mai mult în societatea cu ardelenii.

În București, ca și peste Carpați, amicii, protectorii săi erau ardeleni și bucovineni. Cu ardelenii cu deosebire el se asimilase aproape în toate, în idei și în sentimente. Admira foarte mult naționalismul, puterea de viață și bunătatea inimii ce există în poporul ardelean. Din cauza acestei intime amiciții cu ardelenii, din cauza ideilor sale mai mult ardelenesti, el era aici în București înjurat, persecutat, ca un străin, ca un ardelean [...].

Un singur punct era în care Eminescu se deosebea cu totul de ardeleni. Dânsul ajunsese un om disperat pentru orice bine în viitor. Lipsit de entuziasm, lipsit de energie, de voința tare de a lupta cu toate piedicele spre a ajunge la o țintă anumită, el vedea tot viitorul numai în negru.

Eu cred că defectul acesta nu era înnăscut în Eminescu. Eminescu ajunsese un om disperat în urma suferințelor cu care avusese să lupte încă de mic copil. Și poate că în câțva influențase asupra dânsului și ideile rătăcite ale unor filosofi nemțești. Pesimismul este o plantă nordică, care nu s-a născut și nici n-a existat vreodată la popoarele meridionale, și românii, după originea și caracterul lor, sunt un popor meridional. Românul este și trebuie să fie optimist. [...]

ELIE DAMIAN DOMȘA

[„Mi-a făcut bună impresiune“]

L-am cunoscut prin iunie; mi-aduc aminte de pe aceea că-l vedeam mâncând cireșe. Trecând prin grădina l-am văzut în curtea seminarului; și auzind că-i din Bucovina, am prins vorbă

cu el și îl întrebai despre niște cunoscuți ai mei, foști studenți la Beiuș, unde am fost și eu un an; întrebam anume despre un Ciupercovici (nu fostul mitropolit, ci poate o rudenie a lui – a murit și acesta) și despre un Epaminonda Bucescu*, fost pictor; a murit și el. Băiatul Eminescu spunea că i-a cunoscut. Peste tot mi-a făcut bună impresiune. Era însă cam rău îmbrăcat. Avea pantaloni cenușii, un caput negru gros și căciulă. Era vară și el umbla cu căciulă. Un cleric i-a dat apoi o pălărie moale, neagră, cum purtam noi pe atunci, și cum se poartă acum...

[...]

L-am văzut în biserică, unde asista la ședință și asculta cu mult interes la dezbateri**. După ședință nu l-am mai văzut până seara. Eu aveam cvartir într-o cârciumă, de-i zicea „la Coccoana“ din Ighiu. Era o cârciumă mare, de cărauși, tocmai în locul unde-s astăzi casele unui avocat (Reiner, mi se pare), pe ulița cea mare (drumul țării), vis-à-vis cu colțul est-sudic al promenăzii. La Istrătoaie, așa-i zicea. Cum mergeam către casă, îl găsesc pe Eminescu singur, pe o bancă, în promenadă. Îl întreb că unde-i în cvartir, unde va dormi? Zice că aici, în promenadă.

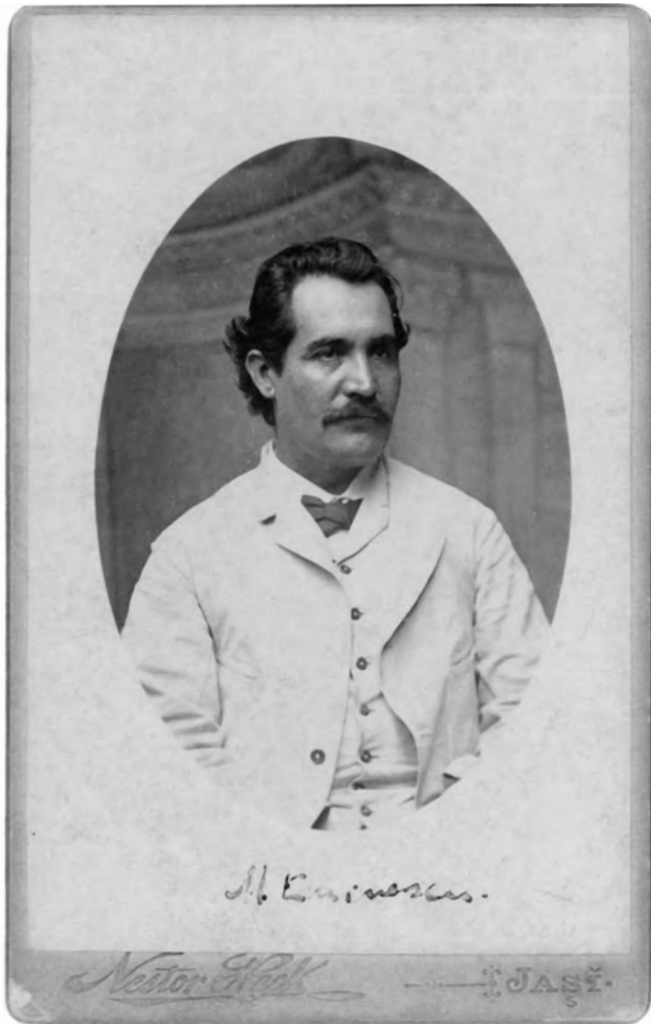
— D-apoi că te vor închide la poliție!...

— De abia mă voi odihni mai bine...

Atunci îl chem să vie cu mine; și a venit. L-am dus „la Coccoana“, care mi-a fost dat o chiliuță, și l-am prezentat. A mai întins apoi și o rogojină pe jos și i-a dat o perină de s-a culcat și el acolo.

* Epaminonda Bucevschi (1843–1891), pictor bisericesc din Bucovina, cu studii la Viena, terminate în 1868. A participat la serbarea de la Putna.

** Eminescu a participat, în 27 și 28 august 1866, la adunarea generală a *Astreii*, la Alba Iulia.

Mihai Eminescu în iulie 1885, când prietenii din Iași îl conving să se fotografieze în atelierul lui Nestor Heck. Este cea de-a treia fotografie a sa.

„În toată viața mea, el a rămas pentru mine imaginea Poetului însuși, nici a celui blestemat, nici a celui inspirat, ci a celui poet aruncat dezorientat pe pământ, nemaștiind cum să regăsească aici comorile pe care le posedă. Avea vocea răgușită dar duioasă, ca a turturelelor spre toamnă. Când i-am lăudat versurile, a înălțat din umeri: „Versurile se desprind de noi ca frunzele moarte din copac.“ (Carmen Sylva)

Cuprins

Portret din cuvinte, prefață de Cătălin Cioabă 5

Nota editorului 15

Mihai Eminescu. Cronologie 17

I. COPILĂRIA ȘI PEREGRINĂRILE TINEREȚII

MATEI EMINESCU

Memoriu asupra familiei Eminescu 37 [*Scrisoare către Corneliu Botez*] 40

CORNELIU BOTEZ

Icoane, cugetări și fapte din viața lui Eminescu

[*La școală în Cernăuți*] 42 Eminescu superstițios 46 [*Fuga de la Cernăuți*] 47 [*Cei doi tei*] 48 [*Practicant la tribunal*] 48

IOAN SBIERA

[*Scrisoare către Titu Maiorescu, 3 iulie 1889*] 50

VASILE VÎRCOL

[*„Avea veșnic zâmbetul pe buze“*] 52

IOAN MIHU

[*La Sibiu, în anul 1864*] 53

TEODOR V. ȘTEFANELLI

Eminescu în școală la liceu 54 Eminescu afară de școală 61

IOAN COTTA

[*Călătoria spre Blaj*] 72

IACOB ONEA

Eminescu în Blaj 74

ALEXANDRU UILĂCANU

[„*Cu ochi mari scânteietori*“] 76

PETRU UILĂCANU

[„*Avea față surâzătoare*“] 76

NICOLAE PETRA-PETRESCU

[„*A venit un student din Cernăuți*“] 78 Ce făcea Eminescu în Blaj 79

O poezie inedită a lui Eminescu 79

NICOLAE DENSUȘIANU

[„*Din Familia ne cunoșteam amândoi*“] 83

ELIE DAMIAN DOMȘA

[„*Mi-a făcut bună impresiune*“] 85

IOAN ORGA

[„*Era copil chipeș*“] 87

ȘTEFAN CACOVEANU

Eminescu la Blaj 87 Eminescu la București, în anii 1868–1869 94

DIMITRIE TELEOR

Hamal în port 104 Eminescu sufleor 105

MIHAI PASCALY

[*Scrisoare de recomandare*] 107

IERONIM BARIȚIU

Reminiscență 107

IOAN SLAVICI

Eminescu la Viena 112 Din slăbiciunile lui Eminescu 121 La Putna 125

TEODOR V. ȘTEFANELLI

Când a venit Eminescu la Viena 131 Eminescu și sexul frumos 133

Eminescu cântăreț 140 O glumă a lui Eminescu 143 Studiile lui

Eminescu la Viena 150 Exteriorul, portul și traiul lui Eminescu 152

SAMOIL ISOPESCU

[*Convorbire relatată de Vasile Gherasim: Eminescu la Viena*] 157

IOSIF VULCAN

Mihai Eminescu 163

II. ANII DE MATURITATE

IOAN SLAVICI

Eminescu – omul 169

GEORGE PANU

[*Lectura nuvelei Sărmanul Dionis la Junimea, 1 septembrie 1872*] 189

IOAN SLAVICI

Eminescu și Junimea 199

NICOLAI ANDRIESCU BOGDAN

[*„O mulțime de lume aștepta cu nerăbdare să-l vadă și să-l audă...“*] 201

TEODOR V. ȘTEFANELLI

Eminescu în 1875 în Cernăuți 205

GEORGE PANU

Prietenia între Eminescu și Creangă 208

ION CREANGĂ

Scrisori către Mihai Eminescu 211

LIVIA MAIORESCU-DYMSZA

[*„Era un belșug de idei“*] 213

HEIMANN HARITON TIKTIN

[*„Prin el am cunoscut limba poporului“*] 214

MOSES GASTER

[*„Nu se sătura de limba veche“*] 215

AUGUSTIN B. SÎNCELEANU

[*„Mi se părea că am înaintea mea un vechi prieten“*] 218

CONSTANTIN MEISSNER

[*Prima întâlnire*] 220

IOAN S. IONESCU

Din viața lui Mihai Eminescu 221

IOAN SLAVICI

La „Balamuc“ 222 Eminescu și Caragiale 225 Eminescu și Caragiale. Felul lor de a concepe viața 231

IACOB NEGRUZZI

[„*Amintiri din Junimea: Eminescu*“] 233

NICOLAE GANE

[„*Ce om era Eminescu!*“] 250

CLEOPATRA POENARU LECCA

[„*De o gentileță neînchipuită*“] 252

GRIGORE PĂUCESCU

Eminescu, redactor la *Timpul* 252

ZAMFIR C. ARBORE

Eminescu, ziarist și cugetător politic 255

TEODOR V. ȘTEFANELLI

Întâlnirea în București, 1878 257

MITE KREMnitz

Amintiri fugare despre M. Eminescu (încredințate fiului meu adoptiv) 261

III. ANII TÂRZII. BOALA

GEORGE PANU

Eminescu și Veronica Micle 285

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Luceafărul 292

SOFIA ȘTEFANOVICI

[*Om manierat și de salon*] 301

IOAN SLAVICI

Eminescu la București 302

VINTILĂ RUSSU-ȘIRIANU

Pelin și Lacrima Christi cu Mihail Eminescu 318
 [Oașpe cam... nepoftit] 321 [Pelinul milostiv] 330 [„Golgota“] 333
 [Subt „floarea albă de cireș“...] 336 [„Îți aud nesomnul“] 343 [„Zile
 cenușii“] 346 [Momente] 349 [Cuvinte de el spus] 350 [A spus...]
 351 [Eminescu mi-a spus...] 354 [„Noapți dumnezeiești“] 356
 [Luminșuri...] 359 [„Cobori în jos, luceafăr blând“] 361

TITU MAIORESCU

Din „Însemnări zilnice“ (1881–1886) 367

* * *

Correspondență în jurul „amicului nostru literar“

[Livia Maiorescu-Dymysza către Emilia Humpel] 378 [Titu Maiorescu
 către Gheorghe Eminovici] 379 [Constantin Popazu către Titu Maiorescu]
 380 [H. Obersteiner către Titu Maiorescu] 384 [Titu Maiorescu către
 M. Eminescu] 385 [Titu Maiorescu către Al. Chibici-Râvneanu] 388
 [Al. Chibici-Râvneanu către Titu Maiorescu] 389 [Titu Maiorescu către
 Emilia Humpel] 391 [Petru Missir către Titu Maiorescu] 393
 [Alexandru Vlabuță către T. Maiorescu] 396 [Petru Missir către Titu
 Maiorescu] 397 [Miron Pompiliu către Titu Maiorescu] 398 [A.C.
 Cuza către Iacob Negruzzi] 400

EUGENIU SPERANȚIA

Un prieten al lui Eminescu (Al. Chibici-Râvneanu) 402

GHEORGHE BOJEICU

[La Neamț] 407

* * *

[Spovedanie la Mănăstirea Neamț. Însemnare pe un ceaslov] 408

ARTUR GOROVEI

Amănunte din viața lui Eminescu 409

ION PĂUN-PINCIO

Eminescu la Botoșani (în anul 1886) 411

NICOLAE IORGA

[„Trecea pe stradele Iașului un om greoi...“] 413

IOAN SIMIONESCU

[„Așa mi s-a întipărit în minte figura lui“] 416

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Amintire dureroasă 417

IOAN N. ROMAN

Figura poetului 420

M.V. MAVRODIN

L-am văzut și eu 421

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

Amintiri despre Eminescu 423

MIHAIL BRĂNEANU

[*Discuție relatată de I. Scurtu*] 427

LEON GHEORGHE NICOLEANU

Eminescu și *Fântâna Blanduziei* 429

NICOLAE PETRAȘCU

[*„Icoane de lumină”*] 432

ALEXANDRU SUȚU, ZAHARIA PETRESCU

[*Constatare medicală*] 440

IOAN RUSSU-ȘIRIANU

[*„Trebuie c-a fost bărbat frumos”*] 442

SEPTIMIU SEVER SECULA

[*La sicriul lui Eminescu*] 443

MARIA GAVRILESCU

[*„La revedere”*] 444

IV. EVOCĂRI DIN ANUL MORȚII

TITU MAIORESCU

Eminescu și poeziile lui (fragment) 451

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

Amintiri despre Eminescu (1889) 457

I.L. CARAGIALE

În Nirvana 462 Ironie 467 Două note 472

V. POVESTIRI, ANECDOTE, IMAGINI

ALEXANDRU OBEDENARU

Cum l-am cunoscut pe Eminescu 477

GHEORGHE EMINESCU

Eminescu și Carmen Sylva 478

ELENA VĂCĂRESCU

[*Eminescu la palat*] 481

IONEL TEODOREANU

La o masă petrec niște domni studenți [Întâmplare povestită de Oscar Teodoreanu] 483

LEON GHEORGHE NICOLEANU

Paltonul lui Eminescu 484

DIMITRIE TELEOR

La *România liberă* 486 O serată cu Eminescu 488

ANDRONIC ȚĂRANU

[*Întâmplări*] 490

VASILE SCÂNTEIE

Biblioteca lui Eminescu 493 [*O răzbunare*] 495

CORNELIU BOTEZ

Eminescu și vânturătorii de vorbe 496 Mărinimia lui Eminescu 496
Eminescu și turnurele 496

STATE DRAGOMIR

[*„Sâmbătă mergem la teatru“*] 497

IOAN N. ROMAN

Eminescu în arest 504 Un maus la Bolta Rece 505

NICOLAE ZAHARIA

Zâmbetul lui Eminescu 507

Imagini 509

Despre autorii mărturiilor 543

Bibliografie 563